

La situació del català a les illes Balears

GABRIEL BIBILONI

Universitat de Palma de Mallorca

Es pot dir que fins als anys 50 les illes Balears eren una societat que poc té a veure amb l'actual. La societat balear tradicional —mallorquina i eivissenca principalment— era una societat agrària, generadora de misèria i emigració, molt endarrerida culturalment, profundament conservadora i tranquil·la. Per als joves d'ara imaginar aquella societat comença a ser difícil. Jo mateix —que no sóc tan gran— vaig viure els primers anys de la meua vida a un petit poble mallorquí, just al costat de Palma, on recordo perfectament que no hi havia ni un sol cotxe, ni un sol televisor ni un sol hispanoparlant. Prego un petit esforç d'imaginació als més joves per fer-vos la idea de com devia ser de diferent la vida en aquelles condicions.

En aquella societat català i espanyol convivia sense conflicte, perquè els espais de cada un estaven perfectament delimitats i cap de les dues llengües no pretenia ocupar la jurisdicció de l'altra. L'espanyol era per a aquella gent una llengua subsidiària, fredament oficial, relativament apresada a l'escola —més aviat poc per a la majoria—, utilitzada a l'administració, però que molt poques vegades, per no dir mai, tenien ocasió ni necessitat de parlar. La vida quotidiana era en català i la poca gent vinguda de fora s'integrava ràpidament. Si no al cent per cent, es pot dir que en un alt grau els illencs vivien en català, utilitzant l'expressió ara en voga. Si la distribució d'espais entre català i espanyol era així, era perquè així ho havien volgut els dirigents locals d'aquella societat, els quals al llarg del segle XIX

havien generat un discurs que lligava l'espanyol a la llum i el progrés, i el català al terròs i a la ignorància. En aquelles condicions normalitzar el català hauria estat una tasca relativament fàcil. Si els dirigents haguessin volgut ho haurien fet i punt. Optaren, però, per fer el que proposava un pamflet moltes vegades citat: *la generalización en lo posible del habla nacional entre nosotros*. Sols que ni tenien pressa ni tenien els mitjans. Per això aquella societat, malgrat tot, vivia essencialment en català.

La nova societat sorgida del *boom* turístic és completament diferent. Aquella societat homogènia, endarrerida i calmosa ha donat pas a una altra de complexa i desenvolupada, on la llengua catalana travessa un dels moments més crítics i decisius de la seva història. Les Balears de l'hotel i l'apartament, les urbanitzacions i les autopistes, el xàrter i el camp de golf, les vacances reials i les visites de la jet, són unes illes en procés de canvi ràpid, on els joves es deixen dur pels corrents estandarditzadors de la societat occidental i els vells s'ho miren tot entre desconcertats i perplexos.

A partir dels anys 50 començaren a arribar a les illes contingents d'immigrants espanyols fugint de la misèria de les seves terres d'origen i cercant el que començava a entreveure's com un petit paradís de benestar. A partir d'aquí el *vente a Mallorca*, *Pepe* seria un crit de cada vegada més clamorós. Els autòctons que varen rebre aquella invasió —illencs que eren— constituïen una societat profundament antiforastera. *Forasters* és el nom que tradicionalment es dona a Mallorca als hispanoparlants, nom que hom procura evitar davant ells i reemplaçar per un púdic *peninsulars*. Recordo molt bé les sovintejades baralles de veïnes durant els anys 50 i 60, on no podien faltar els rituals *mallorquines de la mierda* o *forasters de la idem*; i recordo perfectament les paraules que em va dir la meva àvia quan era petit: «si et cases amb una mallorquina et regalaré cinc-centes pessetes, si et cases amb una forastera no et regalaré res». No cal dir que he seguit el seu consell, tot i que per desgràcia ja no m'ha pogut regalar les cinc-centes pessetes.

Malgrat tot, per una banda el foraster que s'instal·lava a les illes sabia que continuava estant a Espanya, a la seva Espanya

(*Estamos en España* ja se sap que sempre ha estat la principal argumentació amb què s'ha pretès concloure els litigis sociolingüístics); i per altra banda, els illencs sabien —perquè els ho havien ensenyat— que la seva llengua, o dialecte o el que fos, només era vàlida com a vehicle de comunicació intratribal. Amb la gent de fora del grup, siguin espanyols, suecs o africans, el vehicle vàlid és l'altre. Per tot això ja estava ben decidit que la llengua d'intercomunicació entre els dos grups seria l'espanyol. Ja ha estat dit manta vegada que el bilingüisme unilateral és l'element clau de tota situació de subordinació lingüística i el principal motor de transformació d'aquella situació.

El bilingüisme unilateral a favor de l'espanyol és una norma d'ús practicada amb quasi total unanimitat i interioritzada des de la més tendra infantesa a partir de la simple observació del comportament de l'adult. Els qui ens saltem aquesta norma social som una exigua minoria vista lògicament per uns i altres com uns incontrolats infractors dels preceptes de la urbanitat i de la bona convivència. I sabem ben bé que dins l'exigua minoria n'hi ha que, quan no els veu ningú —vull dir ningú de l'exigua minoria— s'alleugereixen una mica la pesada càrrega de mantenir la pròpia llengua davant el membre del grup dominant.

El bilingüisme unilateral i el fet que la llengua de relació entre els dos grups sigui l'espanyol ha fet i fa que els matrimonis mixtos amb poques excepcions tinguin l'espanyol com a llengua familiar i, per tant, els fills d'aquests matrimonis siguin normalment monolingües hispanòfons. Seguint la mateixa dinàmica aquests hispanòfons formen famílies de llengua espanyola —tant si es casen amb altres hispanòfons com amb catalans— i generen més hispanòfons, que van formant un grup que es va expandint correlativament al replegament del grup de llengua catalana.

A mesura que l'espanyol és una llengua de cada cop més sentida en el carrer, l'oficina o el comerç, augmenta entre la gent la idea que hi ha moltes possibilitats que un interlocutor desconegut —especialment si és jove— sigui hispanoparlant i per tant *calgui* adreçar-s'hi en espanyol, amb la qual cosa s'implanta una nova norma social —l'ús de l'espanyol entre desconeguts— que actua com a dramàtic catalitzador del pro-

cés. La inclinació de la gent adulta —de Palma sobretot— a parlar d'entrada espanyol amb els infants mostra com els majors veuen aquells com un sector de la població de cada vegada més hispanoparlant. De fet els ambients escolars, infantils i juvenils de Palma es pot dir que estan ja completament espanyolitzats. La llengua en què els joves inicien les relacions en aquests ambients és l'espanyol. Inicien i continuen, clar. Per això ja és ben normal trobar parelles de llengua familiar catalana que s'han conegut d'aquesta manera i que formen famílies de llengua espanyola i aporten a la societat més hispanoparlants. El procés balear naturalment no és que sigui cap originalitat: es repeteix al llarg de tota la nostra comunitat lingüística i nacional, només que amb diverses variables i amb diversos ritmes. Algunes zones, com la ciutat de València, Alacant, la Catalunya del nord o l'Alguer ho tenen una mica més avançat.

També dins les Balears hi ha diversos ritmes i diverses variables. No oblidem que les illes han estat històricament mons a part, amb una manca de relació i un desconeixement mutu formidables. La forta i ràpida recessió del català a l'Eivissa caciquera i adlib contrasta amb la major conservació a la Menorca més precoçment industrialitzada i tradicionalment més culta. I dins Mallorca el contrast entre la situació sociolingüística de Palma i de la part forana és clara i llampant.

Donarem ara algunes dades per a il·lustrar aquest procés. Em basaré en tres fonts: 1, el padró municipal d'habitants de les illes Balears del 1986; 2, l'enquesta sociolingüística realitzada a la població mallorquina major de 18 anys el 1986;¹ i 3, l'enquesta sociolingüística realitzada a la població escolar mallorquina el mateix any.²

El padró municipal d'habitants, com se sap, dona informació sobre la competència lingüística de tota la població —i basada en l'apreciació subjectiva d'aquesta competència—. La com-

1. *Enquesta sociolingüística a la població de Mallorca*, 1986. Treball encarregat a la Universitat de les Illes Balears pel Consell Insular de Mallorca. Mostra: 1.111 entrevistats.

2. A. ARTIGUES I G. BIBILONI: *Enquesta sociolingüística a la població escolar de Mallorca*, 1986. Mostra: 1.111 entrevistats entre 8 i 18 anys. Treball encara en curs.

comprensió del català arriba al 90 per cent (Balears i Mallorca), al 92 per cent (Menorca), al 88 per cent (Palma) i al 84 per cent (Eivissa-Formentera). No hi ha dades en padrons anteriors, per la qual cosa no coneixem l'evolució de la comprensió del català, tot i que és lícit suposar que ha augmentat de forma semblant a com ho ha fet al Principat i per les mateixes causes. Amb tot, no llançarem cap campana al vol per aquest fet, com fan alguns ingenus o alguns responsables de la política lingüística oficial. Els qui declaren saber parlar català són el 70 per cent dels residents a les illes, i també el 70 per cent dels residents a Mallorca, el 87 per cent dels residents a Menorca, i el 62 dels residents a Eivissa-Formentera i Palma. Finalment, declaren saber escriure en català el 16 per cent (Balears i Mallorca), el 26 per cent (Menorca), el 16 per cent (Palma) i el 12 per cent (Eivissa-Formentera).

Les dues enquestes esmentades, en canvi, ens donen informació sobre els aspectes dinàmics de la situació. Entre els majors de 18 anys, el 75 per cent poden considerar-se catalanoparlants habituals (són els qui han respost oralment les preguntes de l'enquesta en català), mentre que el 25 per cent restant poden ser considerats monolingües hispanoparlants (són els qui han respost en espanyol les preguntes de l'enquesta, formulades en català). En les dues comunitats lingüístiques veiem que la llengua de cada individu coincideix en un alt grau amb la que li parlaven de petit els dos progenitors (87 per cent pel que respecta als catalanoparlants, i 97 per cent pel que respecta als hispanoparlants). Hi ha poques persones a qui pare i mare parlessin un en català i l'altre en espanyol (al voltant d'un 3 per cent en cada una de les dues comunitats). Afegim-hi que el 87 per cent dels residents a Mallorca casats de cada una de les dues comunitats tenen el cònjuge de la mateixa llengua.

El contrast amb els menors de 18 anys és evident: El 50 per cent d'aquests consideren que la seva llengua és el català (40 per cent a Palma); la resta consideren que la seva llengua és l'espanyol, tot i que molts d'ells es declaren competents en català. De fet, els qui responen les preguntes de l'enquesta en català són el 56 per cent (45 per cent a Palma), mentre que el 38 per cent ho fa en espanyol (48 per cent a Palma) i la resta,

mesclant les dues llengües. Pel que fa als qui es declaren hispanoparlants (la meitat, com hem dit), de fet els qui se suposa que parlen habitualment en espanyol, la majoria manifesta saber parlar català (34 per cent sobre el total); només el 16 per cent restant declara no saber parlar-lo, cosa que dóna una idea del procés de llatinització que molts ja han denunciat. Més encara: el 51 per cent dels autoproclamats catalanoparlants afirmen que la llengua que usen habitualment per adreçar-se a un desconegut és l'espanyol (els qui es declaren hispanoparlants ho fan pràcticament tots).

Pel que fa als mecanismes de transmissió familiar, cal tenir en compte que els mallorquins (entre 8 i 18 anys) que tenen els dos progenitors nascuts en territori català constitueixen el 50 per cent del total, i que el 82 per cent d'ells es declaren catalanoparlants. Els mallorquins que tenen els dos progenitors nascuts en territori hispanoparlant (o gallec o basc) són el 22 per cent, i només un 4 per cent d'ells es consideren catalanoparlants. Els mallorquins fills de matrimonis mixtos són el 22 per cent del total, i d'aquests un 30 per cent es declaren catalanoparlants. La resta són els nascuts fora del territori català, entre els quals no hi ha catalanoparlants. D'aquest entramat de xifres es veu com devers la meitat dels joves mallorquins s'han criat o es crien en un ambient familiar dominat per l'espanyol.

Un procés com el que aquí hem descrit pot prendre caires molt diferents segons quina sigui la política lingüística practicaada per les autoritats corresponents. Vegem quina és la política lingüística que hi ha avui a les illes Balears.

Comencem per descriure el marc legal, en el qual s'inscriu aquella política. L'Estatut d'autonomia de les illes Balears estableix en l'article 3r. que «la llengua catalana, pròpia de les illes Balears, tindrà, juntament amb la castellana, el caràcter d'idioma oficial. Tots tenen el dret de conèixer-la i d'usar-la i ningú no podrà ésser discriminat per causa de l'idioma». No és ara el moment de fer cap anàlisi jurídica dels elements implicats en aquesta formulació. Això ja s'ha fet moltes vegades, tant pel que fa a aquest Estatut com pel que fa a altres, i al cap i a la fi en matèria lingüística tots els Estatuts d'autonomia diuen el mateix. Sí que voldria assenyalar, però, una cosa molt impor-

tant: amb l'Estatut d'autonomia es va cloure definitivament i irreversiblement la vella qüestió del nom de la llengua, que, ben igual que al País Valencià, tant ha enverinat la dinàmica lingüística. He de dir, però, que ens va venir per un pèl. Les forces més conservadores —i més espanyolistes— van intentar fins al darrer moment mantenir la confusió. Aliança Popular va defensar per a l'Estatut la redacció següent: «La llengua de Balears, amb les modalitats pròpies de cada illa, tindrà junt amb la castellana el caràcter d'idioma oficial, etcètera». L'aprovació d'aquest text hauria significat el conflicte permanent pel nom de l'idioma, el desgast inútil d'energies i un fre decisiu a un possible procés de normalització. Era el que volien. En canvi, l'adopció de *català* com a nom oficial de la llengua ha significat el final indiscutible de la disputa. L'ús del nom de *català* que es fa en aquests moments amb tota espontaneïtat i naturalitat als mitjans de comunicació i als centres educatius és una victòria concloent. Els qui volen impedir la promoció del català amb el recurs de la confusió sobre la unitat de la llengua han quedat reduïts a un grupuscle a vegades sorollós, però que no té res a fer. Com a mínim ara l'enemic ha de lluitar tenint una arma menys.

La dreta balear, la que no volia que la llengua es digués català, accedí al poder autonòmic després de l'aprovació de l'Estatut, el 1983. Després de no poder evitar la incorporació al sistema legal del nom unitari de la llengua, trobaren un artilugi del qual decidiren treure profit i que ja havia estat inventat en temps de la preautonomia de la UCD: *Llengua catalana: modalitat balear*. I ràpidament es convocaren oposicions a càtedres d'institut de *Llengua catalana. Modalitat balear*, i la defensa i promoció de les modalitats insulars de la llengua catalana es convertí en l'exercici esportiu favorit de les autoritats autonòmiques. Episodi remarcable va ser l'espectacular xiulada que rebé el president Cañellas en la solemne inauguració del II Congrés Internacional de la Llengua Catalana quan amb la major frescor aconsellava convençut: «Deixem-nos de llengos estàndard..., etc., etc.».

Va ser precisament coincidint amb les sessions d'aquell Congrés que el Parlament Balear va aprovar la llei dita de Normalització Lingüística, el mes d'abril de 1986, tres anys

després de l'entrada en vigor de l'Estatut, i tres anys després de la llei homòloga del Principat. Per què tan tard? En un principi la dreta balear no en volia sentir a parlar, de llei de normalització. Un dels seus notables ideòlegs repetia a la premsa que les llengües no es normalitzen a cops de llei, sinó a base de bona voluntat. Esperaven que amb l'ambigüitat de la Constitució i de l'Estatut d'autonomia anirien fent la viu viu i que tot continuaria més o menys igual.

I és que aquella dreta ni ha volgut mai ni vol la promoció del català, ni ha concebut mai el català com una llengua normalitzada. Els actuals rectors de la societat balear, hotelers, urbanitzadors, especuladors i botiguers, són una classe profundament espanyola i provinciana. Són els hereus i continuadors d'aquells notables vuitcentescos que propugnaven «*la generalización del habla nacional entre nosotros*», d'aquell Antonio Maura que parlava «*de su región y su dialecto*», i d'aquells manuals escolars de Miguel Porcel Riera que a la primera lliçó deien que «*nuestra lengua se llama española...*». Diuen que alguns alts càrrecs parlen espanyol amb els fills; diuen que un conseller de cultura abans de ser-ho va demanar l'exempció de l'assignatura de català per al seu fill; diuen que la mateixa persona va inaugurar un acte solemne enflocant «*como que somos bilingües, hablaré en castellano y así nos entenderemos todos*»; diuen que un comissari europeu fa pocs dies va obrir un altre acte públic exposant que «*hablaré en castellano, porque por desgracia conozco esta lengua, incluso el inglés y el francés, mejor que la mía propia*»; diuen... No, no han concebut el català més que com a col·loquial intratribal i encara. Tota la història de la normalització lingüística els ha caigut a damunt com una petita barrumbada que els ha deixats més aviat desconcertats.

Deia que no volien llei de normalització. Però ja se sap que aquest constructe dit Estat de les autonomies té la particularitat que allò que fan uns ho han de fer tots els altres, així que el *café para todos* va tornar a funcionar. No era sostenible per més temps que les Balears fossin l'única comunitat «*con lengua propia*» que no tingués la seva llei. El Govern autònom va encarregar a una comissió de tècnics la redacció d'unes bases, i els tècnics li lliuraren una llei articulada pràcticament calcada

de la del Principat. El Govern la va trobar excessiva i la va rebaixar considerablement. L'oposició exercí la seva feina proposant la recuperació del projecte original, el qual més o més és el que va sortir consensuat.

Ja s'ha dit que, igual que la del Principat, és una llei permissiva; una llei que proclama drets lingüístics individuals; una llei que ho permet quasi tot i no preceptua quasi res; una llei que autoritza a usar quasi sempre el català a una societat que està educada a funcionar en espanyol i que per inèrcia funciona en espanyol.

Com es podia esperar, en els aspectes en què la legislació obliga les institucions a actuar d'una determinada manera, aquella és incompleta amb la major impunitat. Per exemple, l'article 8 estableix que les còpies i certificacions expedides per les entitats públiques han de ser en català, excepte quan l'interessat les demani en espanyol, i en canvi normalment es fan en espanyol. L'article 10 preceptua que tots els impresos han d'estar a disposició del públic en català i espanyol, cosa que no succeeix en la majoria dels casos. L'article 15 estableix que la retolació pública serà en català excepte quan concorrin circumstàncies sociolingüístiques especials, que serà en català i espanyol, per aquest ordre; doncs bé, la retolació pública és majoritàriament en espanyol o si més no bilingüe. El mateix article 15 disposa que en els transports públics tota comunicació amb el públic serà en les dues llengües, cosa que no succeeix en absolut. I podríem continuar, però no cal. Ni tan sols les plaques amb el nom dels carrers són encara del tot normalitzades i passa un any del termini establert per fer-ho.

Insisteixo: entre els governants de la societat balear la normalització lingüística està encara per concebre. El poc que fan ho fan sempre perquè hi ha algú que els empeny. La política lingüística consisteix a no tenir política lingüística, ni objectius fixats, ni cap infraestructura mínimament acceptable. Un departament dit Normalització lingüística, associat a la Conselleria de Cultura, equipat amb alguns correctors i dotat amb una seixantena de milions anuals és el màxim a què ha sabut arribar el nostre Govern autònom. No és d'estranyar, doncs, que tot i que la llei estableix que el català és la llengua pròpia de les institucions autonòmiques, de fet la llengua en què funciona

el Govern és l'espanyol, excepte, com és «lògic» —lògic segons una determinada lògica— la Conselleria de Cultura.

Els qui ocupen alts càrrecs a les delegacions dels ministeris i als organismes dependents de l'Estat, amb algunes excepcions, tampoc no tenen excessiva preocupació pel tema, amb la qual cosa aquests àmbits continuen com sempre, com si res no hagués passat.

Les autoritats regionals i una part de l'alt empresariat de les illes ha respost a les demandes de normalització lingüística formulades per una part de la societat amb un fenomen digne de ser profundament estudiat i que podríem anomenar *ús emblemàtic* del català. El català com a símbol d'identitat que es configura com a quelcom complementari de la llengua funcional d'intercomunicació i emotivament neutra, l'espanyol. El català esdevé així la llengua adequada per designar en qualsevol rètol, imprès o anunci el nom de les institucions *pròpies*, començant pel mateix nom del Govern Balear, continuant pel de les conselleries, direccions generals, i acabant pel nom d'una munió de botigues, restaurants, cafeteries i establiments semblants. No fa gaire llegíem a un diari local que *el decano de Dret ha dicho...* El català esdevé l'idioma en què es designen o vehiculen les coses *nostres*, com les «trobades» de diversa mena, les fires artesanals, les felicitacions de nadal o els programes de les festes dels pobles. La premsa local utilitza el procediment amb profusió: «el President del Parlament ha manifestado...» (curiosament no diuen mai «la Queen de England ha manifestado...»). Titulars com els següents són ja norma habitual: «En Mallorca todavía quedan muchos "Rellojes de Sol"», «Las "Creus de Pedra" en peligro de extinción», «con gran éxito se celebró "Sa Rua"». L'ús emblemàtic, simbòlic i folklòric del català té la pretensió de fer empassar a la societat una idea de respecte i fidelitat a la llengua, tot i que no els és del tot fàcil amagar que es tracta d'un mecanisme compensatori i una alternativa estratègica a una promoció real del català que estan ben decidits a no fer. Algú ha dit lúcidament que els mateixos que un dia van decidir no servir la llengua catalana més tard han decidit servir-se'n. Ara els propietaris dels principals mitjans d'espanyolització de la societat balear s'apunten

ràpidament a la «normalització lingüística» i a rebre sucoses subvencions per fer alguna cosa en català.

Però si els notables locals han fet ben poca cosa per la promoció real del català, hi ha gent que sí que ha fet coses. Precisament en els darrers quinze anys, coincidint amb el procés d'identificació del nou marc polític i jurídic, s'han produït dos processos de signe invers: per una banda, una acceleració de l'espanyolització de la vida quotidiana i de la joventut, ja detallada més amunt; i, per l'altra, una certa promoció del català a certs àmbits de la vida pública, que cal valorar degudament i que ben segur que ha constituït un fre a la desintegració de la comunitat lingüística catalana de les illes. Ha estat, però, i és fruit de l'esforç tenaç de professionals concrets, especialment d'un sector admirable de mestres i de professors, de la pressió de l'avantguarda intel·lectual i de l'acció de les institucions culturals, com l'Obra Cultural Balear o Voltor. I és un procés inseparablement lligat a la dinàmica barcelonina. Vegem quina és la situació en cada un d'aquests àmbits.

En el camp de l'Administració pública, molt poca cosa si descomptem els departaments de cultura de les institucions autonòmiques o municipals. Per inèrcia l'Administració pública continua funcionant en espanyol. La presència del català consisteix pràcticament en els rètols bilingües, que no són tots ni prop fer-s'hi, i en l'existència a vegades d'impresos bilingües, que en la major part dels casos son omplerts en espanyol. Recordem que només el 16 per cent de la població de les illes declara que sap escriure en català, i la majoria d'aquestes persones es troben en edat escolar.

El món de la justícia és un sector absolutament impermeable al català, igual que la Facultat de Dret és la més refractària a l'ús de la nostra llengua de totes les Facultats de la Universitat de les illes Balears. Fa poc es va produir la primera sentència redactada en català (de fet «en bilingüe») des del Decret de Nova Planta. Ho van dir els mitjans de comunicació i algunes persones van estar molt contentes. No calen més comentaris.

L'àmbit de l'ensenyament mereix més detenció. L'ensenyament del català ha centrat la major part de l'actuació del Govern autonòmic en matèria lingüística. Cal dir que el Govern Balear no té competències en matèria d'educació; només l'en-

senyament *del* català, problemàtica aquesta que ha de compar-
tir amb el Ministeri d'Educació en tant que afecta horaris,
professorat, llibres de qualificacions, etc. Això ha fet que Mi-
nisteri i Conselleria s'hagin passat la pilota i s'hagin culpats
mútuament de les deficiències produïdes. El català va ser in-
troduït al sistema educatiu per un reial decret del 1979 (*Real
Decreto por el que se regula la incorporación al sistema de
enseñanza en las Baleares de las modalidades insulares de la
lengua catalana y de la cultura a que han dado lugar*). El Govern
autònom promulgà un nou decret el 1985, seguit de les ordres
que regulaven els llibres de text, les exempcions i l'ensenyament
en català. Després de la Llei de Normalització Lingüística es
promulgà la normativa vigent: un decret de la Conselleria de
Cultura del 1986 i unes ordres que el despleguen sobre material
didàctic, ensenyament en català, exempcions, programes i re-
ciclatge del professorat, com també una ordre ministerial de
1987 sobre horaris i pla d'estudis. El català és una assignatura
a la qual es dedica obligatòriament unes quantes hores per
setmana a tots els cursos i a tots els centres docents no uni-
versitaris de les Balears. ¿Quins són els resultats obtinguts
després de deu anys de la incorporació del català al currículum
escolar? Els resultats són ben magres: a l'esmentada enquesta
a la població escolar de 1986 es va fer escriure un text de cinc
línies als enquestats; només la meitat dels textos eren correctes
o lleument defectuosos; l'altra meitat tenien defectes greus o
estaven molt malament. L'assignatura de català tampoc no ha
modificat en absolut la ràpida espanyolització de la joventut ni
ha redreçat les seves actituds davant la llengua: devers el 60
per cent prefereixen les classes en espanyol (37 per cent el
català), el 84 per cent s'estima més veure televisió i films en
espanyol (13 per cent en català) i el 86 per cent diuen que
llegeixen tots els llibres o quasi tots en espanyol (el 3,4 per cent,
tots o quasi tots en català, i el 8,6 per cent, meitat i meitat).
L'ensenyament del català es du a terme amb problemes greus,
especialment la falta de motivació de l'alumnat i la falta de
preparació dels professors, bastants dels quals es limiten a
passar l'hora així com poden (el reciclatge de català només ha
arribat a una part del professorat). Essent l'entorn en què es
mouen els escolars —els urbans sobretot— altament hispanit-

zat, el català és per a ells simplement una assignatura més que es pot suspendre.

L'ensenyament en català es regeix per unes ordres de la Conselleria de Cultura i del Ministeri d'Educació que estableixen un munt de traves als possibles interessats: cal demanar permís, aportar instància, acta del consell escolar on s'ha d'haver aprovat per majoria absoluta, estudi sòcio-econòmic de l'alumnat i projecte pedagògic. La sol·licitud és estudiada i si s'escau aprovada per la Conselleria i després pel Ministeri, que dóna l'aprovació definitiva. Per fer ensenyament en espanyol no cal res de tot això. Cal afegir que la normativa no permet implantar cap curs o cicle en català si no s'hi han fet els nivells inferiors. Sembla que els dirigents autonòmics (i també els de l'Estat, és clar) veuen l'ensenyament en català com alguna cosa que no queda més remei que tolerar.

Des del 1979, any d'aparició de l'anomenat «decret de bilingüisme», mestres sensibilitzats començaren enmig de tota classe de dificultats la introducció de l'ensenyament en català, sovint pel seu compte i a vegades fins i tot en contra de la voluntat del claustre o dels pares. Amb el pas del temps les iniciatives es multiplicaren i es convertiren en un considerable moviment anomenat *Escoles Mallorquines* organitzat al voltant de la *Comissió per a l'Ensenyament i Normalització del Català* (CENC), sorgida dins l'Obra Cultural Balear el mateix 1979. A partir del 1984 han celebrat anualment un Encontre per exposar problemes, contar experiències i animar els més indecisos.

Actualment de 430 centres escolars que hi ha a les Balears, devers 90 fan ensenyament en català, uns pocs totalment i altres, la majoria, de forma parcial. En homenatge i reconeixement als ensenyants que ho han fet possible cal dir que el moviment va endavant. I cal dir que afortunadament les escoles catalanes són les més avançades pedagògicament. Els mestres que no s'interessen per la normalització del català són també els més anquilosats en tots els aspectes, els que van a passar les horetes amb la més rànica mentalitat de funcionari.

A la Universitat de les illes Balears, creada el 1978, el català té una presència considerable, però és encara lluny de la total

normalitat. L'Administració interna és en català en un grau força alt, i pel que fa a l'activitat docent la cosa oscil·la entre un ús quasi normalitzat a estudis com Magisteri, Geografia, Història o Pedagogia, i un ús minoritari o nul a Psicologia, Treball Social o Dret. Evidentment tot depèn del professorat.

A l'altre extrem del sistema educatiu, les guarderies constitueixen un problema greu per a la llengua catalana. Centres privats i lucratius, atesos sovint per personal foraster, cauen completament fora de tot aquest moviment de catalanització apuntat. Els seus noms ho diuen tot: El patio, Pequeño Bambi, Los Siete Enanitos, Sonrisas, Los Pitufos... Les guarderies són un important element d'espanyolització de la infància. Són molts en aquests moments els infants de pares catalans que només parlen espanyol per acció de la guarderia; i són molts els pares que els segueixen el joc, que canvien de llengua davant els propis fills.

Passem ara als mitjans de difusió. Juntament amb el sistema educatiu, el responsable del qual —ja ho hem dit— és el Ministeri d'Educació, els mitjans de difusió constitueixen el gran instrument de deculturació de la societat balear. També aquí hi ha gent que ha treballat i treballa per la promoció del català i que ha aconseguit parcel·les de normalitat que ara veurem; però el panorama és dominat per l'Estat, les cadenes espanyoles, el botiflerisme de l'alt empresariat local i la inhibició dels governants regionals.

En el camp àudio-visual cal abans que res destacar l'acció de l'Obra Cultural i la societat Volor, que han instal·lat els repetidors necessaris perquè a Mallorca es puguin rebre les emissions de TV3, Canal 33, Catalunya Música i Ràdio Associació de Catalunya (Catalunya Ràdio ja es rep directament i s'espera instal·lar un altre repetidor que en millori la recepció).³ Aquest ha estat per a mi un dels fets més importants de la nostra història recent, no sols perquè representa la incorporació del català a un àmbit decisiu, sinó perquè representa l'establiment d'una relació normal entre les Balears i el Principat i l'existència d'un instrument creador de consciència nacional.

3. En sortir aquest llibre ja hi ha repetidor per a Catalunya Ràdio i Canal 9-TVV.

Això és el que més els cou. Que gratin. He de dir també que de moment continuem veient tota la programació en català de TVE-2 del centre de Sant Cugat (a través de la freqüència que ocupa el Canal 33 quan en aquest no hi ha emissió) i fins i tot la programació dels caps de setmana de Ràdio 4 de Barcelona. Tota aquesta programació —insisteixo— representa un volum molt important de ràdio i televisió en català i la construcció d'uns vincles que poden alterar el tarannà ideològic de la societat illenca, però tenen un problema que no és gens secundari: els continguts i especialment els informatius. Els informatius de què parlem són alhora internacionals, estatals i regionals. En un esquema informatiu nacional normal la informació internacional i nacional o estatal és única i comuna, mentre que la regional se serveix mitjançant desconexions i programacions excloents. En els mitjans de difusió catalans de Barcelona els habitants de les illes hi trobem, doncs, la informació regional del Principat i no hi trobem la regional pròpia. Per això la gent de les illes devora films, sèries, concursos i partits de futbol, però fa poca atenció als informatius. I també per això —no per la llengua— una bona part de la població balear ha estat frontalment en contra de la recepció de TVE-2 únicament des de Sant Cugat que fins fa molt poc havia existit. Ja sé que això només es pot arreglar del tot canviant la infraestructura política i administrativa, però cal dir que és preocupant.

La producció de ràdio i televisió en català feta a les illes d'abast supramunicipal és ben minsa. Només Ràdio 4 i la franja de programació territorial del centre de TVE a Palma (una hora i mitja diària de dilluns a divendres). El Govern Balear no sols no ha creat cap canal de televisió —inviàble econòmicament—, sinó tampoc cap emissora de ràdio institucional ni res que s'hi assembli.

Els mitjans de difusió privats són rabiosament provincians. Les emissores de ràdio romanen la major part del temps *enxufades* a Madrid i la poca programació pròpia és en espanyol, fins i tot els petits informatius locals, encara que —això sí— farcits d'ús emblemàtic i simbòlic del català (el President ha dicho... el Govern no tiene presupuesto..., el Ajuntament no arregla los baches... ha comenzado el curso en la Universitat...).

Aviat arribaran a les illes els tres canals de televisió privats, que a Barcelona ja sabeu en quina llengua funcionen.⁴

Els quatre diaris de Palma, i els de Menorca i Eivissa, són en espanyol, llevat d'algun raconet que compensatòriament es fa al català. Per exemple, una pàgina titulada «Sa Nostra Pàgina» patrocinada per una entitat d'estalvi que es diu «Sa Nostra» i que a part del nom entre cometes funciona íntegrament en espanyol. Els diaris de les capitals balears tradicionalment han estimulat i cultivat l'anticatalanisme, canalitzat a través de les seccions de cartes al director. Han contribuït i contribueixen a la banalització, la folklorització i l'estupidització del català, i a perpetuar per a aquestes illes la vocació de província, de banyera d'Espanya i d'Europa i d'objecte de banals xerrameques. Naturalment cal distingir els qui manen, els qui s'hi guanyen les sopes i els intellectuals col·laboracionistes hispano-escrivents que amb la seva aportació els fan l'immens servei d'ajudar-los a camuflar la seva vertadera imatge.

La premsa periòdica en català està representada per les revistes *El Mirall*, l'encara non-nata *La Veu*, totes dues vinculades a l'Obra Cultural Balear, i *Lluc*, de llarga tradició i fins fa poc també vinculada a l'Obra. Totes es comercialitzen bàsicament mitjançant subscripció i no surten d'un cercle de gent sensibilitzada.

Pel que fa a mitjans de difusió d'àmbit local o comarcal cal dir que aquesta és una parcel·la satisfactòriament catalanitzada. Les múltiples publicacions integrades dins l'entitat Premsa Forana, les diverses emissores de ràdio local en estat d'allegalitat i els quatre canals de TV local són tots pràcticament en català. Ja se sap, però, que la presència i importància d'un idioma en els mitjans de difusió, no s'han de calcular a partir d'aquest tipus de mitjans.

Finalment em referiré a un àmbit decisiu: l'àmbit de l'empresa, la indústria, el comerç i la publicitat. Aquí l'ús del català ofereix un panorama desolador. No hi han entrat per res ni la legislació ni la política lingüística, amb alguna petita excepció. Una petita excepció és la campanya que fa pocs anys van dur

4. En aparèixer aquest llibre ja s'emetien uns espais informatius regionals a Antena 3. En la llengua de l'Imperi i amb unes gotetes de català

a terme el Govern Balear i l'associació de la Petita i Mitjana Empresa, consistent en un tríptic de propaganda (amb els eslògans *En la nostra llengua també surten els comptes, El català és comercial* i *Identifiqui el seu comerç en la nostra llengua*), unes visites als empresaris i unes subvencions per a rètols en català. Una de les persones que van fer aquelles visites em conta que l' actitud era generalment hostil. Aquí imperen de manera formidable la inèrcia i els prejudicis: sempre s'ha fet així, molts no ho entendran, així és més pràctic...

A les Balears l'activitat laboral és en espanyol pràcticament al cent per cent. Ho és l'etiquetatge dels productes i ho és la publicitat, fins i tot la que s'insereix dins mitjans de difusió en català. En aquest sentit Ràdio 4 sembla una emissora bilingüe amb la programació en català i la publicitat en espanyol.

En una societat conservadora com la illenca —o potser en totes— trencar esquemes és francament difícil. La gent no vol de cap manera sortir de la norma establerta. Per altra banda els prejudicis actuen amb una força aclaparadora: tot i que el 90 per cent dels habitants de les illes entenen una conversa en català (què succeirà amb un simple rètol?), la idea que els de fora del grup no entenen aquest idioma és una creença que ni tan sols se sotmet a la més mínima reflexió. Recordem l'anècdota d'un empresari local que va protestar a la premsa quan l'Ajuntament de Palma va instal·lar uns rètols amb indicacions com *Port o Aeroport*; l'home argumentava que en català no ho entendrien els milers de turistes que cada any visiten l'illa.

D'altra banda, cal tenir ben present que la immensa majoria de la gent adulta, podríem dir la pràctica totalitat, no saben escriure en català ni en coneixen el model referencial. Només coneixen el model referencial espanyol, que és el que els proporciona seguretat en les seves actuacions lingüístiques formals. En bona part, si no usen el català és perquè no en saben. Tota la seva promoció social —major o menor— s'ha fet a partir de l'espanyol i quan es té una certa edat un ja no està per tornar a començar. I els joves? Els joves en teoria han d'acabar la seva escolaritat obligatòria sabent català. Però ¿sabran tant de català com ara la societat adulta sap espanyol? Amb la simple assignatura de català, evidentment que no. I per altra banda difícilment s'usarà el català en la societat del futur si un nombre

de cada vegada major de persones se senten identificades bàsicament amb la comunitat lingüística espanyola, com demostren que succeeix les dades disponibles.

Per acabar voldria assenyalar el fet que la dinàmica socio-lingüística a les illes Balears es troba en un mortífer cercle viciós: la societat no necessita ni reclama la normalització del català; això no és una qüestió vital com ho puguin ser tenir feina, tenir una casa o fins i tot poder comprar la nova marca d'automòbil. En tot cas els receptors dels discursos oficials accepten de forma passiva i acrítica totes les rodes de molí per a combregar: el bilingüisme com a estat ideal de perfecció, el respecte a tothom i la idea que la democràcia i els actuals governants han resolt tots els problemes lingüístics. Com que la societat no reclama normalització del català, els polítics, els dirigents, els qui decideixen no ofereixen el producte que la gent no necessita comprar. I com que els polítics no volen transformar la societat sinó recollir els seus vots per continuar essent polítics, la societat continua sense reclamar la promoció del català.

I mentrestant el procés continua. Un procés que es troba en un moment complex, a vegades paradoxal, però en tot cas decisiu per al futur de la llengua. Ara hi ha establert un complicat joc de forces, unes en una direcció i unes altres en una altra. Sabem que la resultant de moment no és a favor del català. I sabem que canviar aquesta resultant no és gens fàcil. Si no hi ha canvis profunds, globals, radicals, en aquest joc de forces, podem suposar que d'aquí a poc temps el català haurà acomplert a les Balears el procés de residualització iniciat. Potser no d'extinció, perquè els mateixos que no volen la seva normalització el necessiten per a treure'n una mica de profit.